

Alkmadders

NUMMER 154 - JAARGANG 39 - JUNI 2021
KWARTAALUITGAVE STICHTING OUD ALKEMADE

In dit nummer o.a.:

Geschiedenis van de Hanzebank

Corona en andere
epidemieën in Alkemade

Verdwenen zwembaden
in Roelofarendsveen

Het nieuwe depot (FOTO AGNES TURK)

39e jaargang, juni 2021, nummer 154
Kwartaluitgave van de Stichting Oud Alkemade.
Opgericht 16 december 1980.

Redactie

Alfred Bakker
Geert-Jan van Beek
Sjaak Bouwmeester
José van der Meer-van der Zwet (eindredactie)
Fons van Rijn
E-mailadres van de redactie:
alkmadders@ziggo.nl

Foto's (tenzij anders vermeld)

Leo Stiens en Agnes Turk
Archief Stichting Oud Alkemade

Donateursbestand en adreswijzigingen

Leon Hogenboom
06-531 93 655 of per e-mail:
hogenboomleon@gmail.com

Donateurschap

Nieuwe donateurs zijn van harte welkom.
U kunt zich aanmelden via onze website,
per e-mail via info@stichtingoudalkemade.nl
of telefonisch bij het secretariaat: 071-501 83 26.
De minimumdonatie bedraagt € 20,- per jaar,
te voldoen op bankrekening NL09 INGB 0005 4356 41
van Stichting Oud Alkemade. Per post ontvangen van
Alkmadders kost € 12,00 per jaar extra.

Losse nummers

Deze kosten € 5,75 en zijn verkrijgbaar tijdens de
openingsuren van het museum.

Openingstijden

Het Museum Oud Alkemade is geopend op
zondagmiddag van 14.00-17.00 uur en op
dinsdagmiddag van 13.30-16.00 uur.
In de maanden juli en augustus en op 1e Paasdag,
1e Pinksterdag en 1e en 2e Kerstdag is het
museum gesloten. Op 2e Paasdag en 2e Pinksterdag
is het museum wel open.

Secretariaat

Annelies van Wieringen (071-501 83 26)

Bezoek- en postadres Stichting Oud Alkemade

Saskia van Uylenburchlaan 22
2377 CE Oude Wetering
Telefoon: 071-3312168
E-mail: info@stichtingoudalkemade.nl
Website: www.stichtingoudalkemade.nl

De Stichting Oud Alkemade heeft de culturele ANBI-status
en betaalt daarom geen schenk- of erfbelasting. Uw schen-
king komt dus geheel ten goede aan de activiteiten van de
Stichting Oud Alkemade.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar
gemaakt door middel van druk, microfilm of op welke andere wijze ook,
zonder voorafgaande toestemming van de redactie.

INHOUD:

In Memoriam Theo Meijer en Dick de Blanken	2
Tentoonstellingsnieuws	2
De geschiedenis van de Hanzebank	3
Corona en andere epidemieën in Alkemade	6
Bijzondere schenkingen	11
Verdwenen zwembaden in Roelofarendsveen	12
Herinneringen aan de bezetting en de bevrijding	16
Boeren blijven - blijven boeren?	18

Van het bestuur

Beste donateurs,

Er is de afgelopen maanden veel gerealiseerd bij het museum. De
nieuwe depotruimte is opgeleverd en de inrichting ervan is gestart.
Wij zijn heel tevreden over hoe de bouw is verlopen en ook over de
snelheid waarmee de aannemer gewerkt heeft. Het ziet er allemaal
prima uit, zoals u ook op de voorkant van deze Alkmadders kunt
zien. Het nieuwe gebouw heeft de uitstraling van een voormalige bol-
lenschuur zoals die vroeger ook in onze gemeente gestaan hebben.

Inmiddels is de aanleg van de elektriciteit ook klaar en zijn we begon-
nen onze spullen, die nu nog op drie locaties bewaard worden, een
goede plek te geven. We zijn blij dat we nu weer wat ruimer in onze
jas zitten wat opslagruimte betreft. Zodra alles ingericht is, en de co-
ronaregels dit toelaten, nodigen we de donateurs uit om een kijkje te
komen nemen.

In de tussentijd is er in ons museum ook gewerkt aan de voorberei-
ding van nieuwe tentoonstellingen. Op dit moment is er een tijdelijke
tentoonstelling met allerlei voorwerpen uit ons depot, die loopt tot 1
november 2021. Daarna volgt weer een grotere tentoonstelling waar-
over u op pagina 2 meer kunt lezen.

*Wij wensen iedereen een mooie zomer en diegenen die op vakantie
gaan een heel fijne vakantie.*

Lex van der Zwet, voorzitter

LET OP - LET OP - LET OP

Het is onzeker of het museum op
zondag al weer open is als u dit
nummer in de bus krijgt.

Dat geldt door de avondklok
voorlopig ook voor de
maandagavond.

Kijk voor de zekerheid even op de
website:

www.stichtingoudalkemade.nl

Beste lezer,

Op het moment dat ik dit stukje schrijf, lijkt het meer herfst dan voorjaar. Geen enkel probleem dus om weer een mooie Alkmadders voor te bereiden. Deze keer twee verhalen die zich afspelen in Roelofarendsveen. Eén over de voor velen waarschijnlijk onbekende Hanzebank, destijds opgericht om de plaatselijke middenstand te helpen, en een over de diverse zwembaden in dit deel van voormalig Alkemade.

We kunnen helaas nog niet om het onderwerp 'corona' heen en zijn de archieven in gedoken om uit te zoeken welke epidemieën onze regio in het verleden zoal hebben getroffen en wat die voor consequenties hadden voor de bestuurders en de

bevolking. Dit heeft geresulteerd in een uitvoerig verhaal met persoonlijke gevolgen voor enkele bewoners.

Dat ons blad tot over de grenzen goed gelezen wordt, blijkt wel uit een reactie van een donateur uit Engeland over zijn herinneringen aan de Tweede Wereldoorlog in Oude Wetering.

Wij wensen u weer veel leesplezier en houden ons aanbevolen voor reacties.

José van der Meer-van der Zwet, eindredacteur

Tentoonstellingsnieuws

Schilderij van Marinus Heijnes (Amsterdam 1888 - Kaag 1963): 'Uitzicht vanuit het atelier'. Het atelier was gelegen aan de Julianalaan 44 op de Kaag.

BRON: MARINUS HEIJNES STICHTING.

Oorlog en 75 jaar bevrijding

Omdat nog maar heel weinig mensen de tijdelijke tentoonstelling over de Tweede Wereldoorlog en de bevrijding hebben kunnen zien, wordt deze tentoonstelling opnieuw met een half jaar verlengd en wel tot 31 december.

Nieuwe tentoonstellingen

In voorbereiding is inmiddels een nieuwe tentoonstelling met als voorlopige titel: **'Toen en Nu'**. We hebben het voor-

nemen om deze expositie feestelijk te openen op **zondag 7 november a.s.** Hierover meer in de volgende Alkmadders. Tot die tijd is er een tijdelijke tentoonstelling ingericht met gebruiksvoorwerpen van lang geleden, afkomstig uit ons depot.

Ten slotte hebben we met de Marinus Heijnesstichting afgesproken om een tentoonstelling over deze Kaagse schilder te organiseren in het eerste halfjaar van 2022. Deze loopt dan gelijk op met de tentoonstelling 'Toen en Nu'.

Theo Meijer

Op 14 april jl. overleed onze zeer gewaardeerde medewerker Theo Meijer, "een lieve, stoere man met humor op wie je kon rekenen en die gezelligheid hoog in het vaandel had staan", aldus de tekst op zijn herinneringskaartje. Dat je op Theo kon rekenen was bij Oud Alkemade beslist het geval. Kort na zijn komst bij de stichting werd hij in 1990 penningmeester. Dat bleef hij tot 1998, maar daarna hield hij zich tot een paar jaar geleden nog bezig met het innen van het donateursgeld, het bijhouden van de namenlijst van donateurs, het 'verdeel-klaarmaken' van de ca. 1500 Alkmadders en de verzending naar de post-abonnees. Ook vond hij het leuk om te helpen met het uitzoeken van foto's en opzoeken van namen. Jarenlang had hij een rubriek hierover in Alkmadders.

Theo kwam trouw, samen met zijn vrouw, naar het museum als er lezingen en andere bijeenkomsten waren. Zijn laatste activiteit voor ons was het slaan van een van de eerste palen voor de nieuwe aanbouw. Naast de activiteiten voor Oud Alkemade deed Theo nog meer vrijwilligerswerk, waarvoor hij in 2007 een koninklijke onderscheiding ontving. Wij wensen zijn vrouw Truus, kinderen en kleinkinderen veel sterkte met dit verlies.

Dick de Blanken

Bij het afsluiten van dit nummer ontvingen wij het bericht dat Dick de Blanken op 16 mei is overleden. Dick is jarenlang bij ons vrijwilliger geweest en heeft veel middagen trouw zijn plicht vervuld, waarvoor we hem heel dankbaar zijn. Wij wensen de familie De Blanken veel sterkte met het verlies.

IN MEMORIAM

Bestuur en medewerkers

De geschiedenis van de Hanzebank

Gerard van der Meer

De glazen binnendeur van de Hanzebank.

“Historie valt met de deur in huis” klinkt misschien wat vreemd in de oren, maar zal in het navolgende duidelijk worden. Historie hoeft niet altijd ver gezocht te worden, soms is het dichtbij. Sterker nog, naar nu blijkt, in mijn jonge jaren bij mijn burens en sinds enkele jaren in mijn eigen huiskamer.

De historie en de ondergang van de voormalige ‘Hanzebank’, gevestigd in Roelofarendsveen, is de moeite waard om eens nader te bezien. Aanleiding is een fraai bewerkte glazen binnendeur die ooit deel uitmaakte van het interieur van deze bank. Nu, na honderd jaar, zijn in het zogenaamde satinatoglas nog duidelijk de op decoratieve wijze aangebrachte symbolen te onderscheiden in de vorm van een kruis (als verbinding naar de Rooms-Katholieke achtergrond van de bank) met het initiaal HB.

Stichting ‘N.V. Hanzebank’

In navolging van het stichten van een agentschap van de Boerenleenbank in Roelofarendsveen (1904) die onder leiding van de toenmalige Boerenbond, de latere R.K.-N.B.T.B., op meerdere plaatsen tot stand kwam, was men de mening toegedaan uit te zien naar een bank ten behoeve van de plaatselijke middenstand. De middenstand verkeerde landelijk in een weinig rooskleurige positie. Rond 1900 was het voor een kleine middenstander moeilijk om krediet te krijgen. De winkelier leefde doorgaans uit de

eigen winkella en kon onvoldoende garanties geven om voor een krediet in aanmerking te komen. De grote banken beperkten zich tot het verstrekken van grote kredieten aan achtergrondhandel en industrie. Een bank die de middenstand aan voldoende en vooral goedkoop krediet kon helpen was zeer gewenst.

Om aan deze wens te voldoen richtte de Norbertijner priester J. Nouwens in Brabant al eerder een vakorganisatie op voor de rooms-katholieke middenstand: ‘De Hanze’. De naam verwees naar het verbond van Noord-Europese handelssteden dat in de Middeleeuwen zo beroemd was geworden. Nouwens stichtte vervolgens in 1908 zijn eigen bank en kredietvereniging ‘De Hanzebank’ in ’s-Hertogenbosch met als uitgangspunt onderlinge waarborg en christelijke solidariteit, alsmede krediet verstrekken aan kleine middenstanders, begeleiding en advisering.

Met steun van de geestelijkheid wordt het een enorm succes, met name in het room-

Mooie foto uit die tijd met o.a. de veiling en café Wagenaar. Het grote reclamebord op de zijgevel van de Hanzebank is, komend vanuit het zuiden, duidelijk zichtbaar. ▼

se Brabant, het Westland en de Veenstreek waar talloze agentschappen en bijkantoren ontstaan. Het laat zich aanzien dat het de Hanzebank voor de wind gaat, maar toch. Al in 1916 bekritiseerde De Nederlandsche Bank het gebrekkige beheer van de 'Hanze' en vond het bestuur hiervan in onbekwame handen. Men bleek echter ongevoelig voor kritiek en ging door op de ingeslagen weg. Kostbare en prestigieuze bankgebouwen werden neergezet en vrijgekomen, goed uitziende panden aangekocht voor het vestigen van kantoren, zo ook in Roelofarendsveen.

Kantoor binnen eigen gelederen

In 1921 wordt de 'N.V. Hanzebank', *bond van Rooms-Katholieke Verenigingen van den handeldrijvende en industriële middenstand in het Bisdom Haarlem*, eigenaar van een pand op het adres B130 in Roelofarendsveen, nu Zuideinde 8. Geen nieuwbouw dus, maar gezien de architectuur en geschiedenis van het pand uit de bouwperiode rond 1900, is een omschrijving wel op zijn plaats.

Het betreft hier een vrijstaande woning met winkel, gebouwd in 1911 met een fraai gemetselde voorgevel met hoekpilasters, groen geglaazuurde bakstenen als ingemetselde speklagen en groen geglaazuurde vensterbanken. De bovenvensters van de éénruits schuiframen zijn voorzien van bronskleurig kathedraalglas. De bovenvensters van de winkel zijn uitgevoerd met glas in lood. Boven vensters en deur zijn met fraai metselwerk gemetselde bogen en strekken aangebracht. Sierankers en gepleisterde plinten met een mansardedak, gedekt met kruispannen, twee pironnen en een passend dakkapel, afgerond met fraaie gootlijsten maken het plaatje compleet. Een waardig onderkomen voor de Hanzebank, zo zal de gedachte zijn geweest. Helaas is het pand zoals boven omschreven in zijn honderdtien jarig bestaan niet meer als zodanig herkenbaar.

Voorgeschiedenis van het pand

Het kadaster geeft aan dat Cornelis Hoogenboom, eigenaar van de aloude (begin 18^e eeuw) nog bestaande woning op Zuideinde 10, ten behoeve van zijn

De statuten van de Naamlooze Vennootschap Hanzebank.

dochter Cornelia en schoonzoon Hendricus Josephus de Git in 1911 een woonhuis met slachterij laat bouwen voor zijn eigen voordeel. Hein de Git wordt in 1913 eigenaar. Volgens de overlevering was Hein een te grote liefhebber van sterke drank waardoor voortzetting van de slagerij onmogelijk werd. Met achterlating van woning met winkel en slachterij emigreerde de familie De Git in 1917 naar Amerika.

In hetzelfde jaar komt de gehele opstal in handen van Cornelis Rijkelijkhuisen. Rijkelijkhuisen verkoopt het geheel in 1921 aan de Naamloze Vennootschap Hanzebank en het pand wordt intern verbouwd tot een waardig kantoorgebouw.

Een opname gemaakt in de jaren 1920-30 tijdens een historische optocht. Links is een stukje van de Hanzebank te zien.

De ondergang

De onder de vlag van de rooms-katholieke bisdommen in 1909 opgerichte Hanzebank met als doel de middenstanders aan voldoende en vooral goedkoop krediet te helpen, liep vijftien jaar na dato landelijk uit op een teleurstelling. Ook de middenstand in Roelofarendsveen en omgeving zou met dit debacle te maken krijgen.

Nederland handhaafde tijdens de Eerste Wereldoorlog van 1914-1918 zijn neutraliteit, maar had wel last van de stagnerende economische ontwikkelingen. Juist in die moeilijke tijd trad de Hanzebank buiten haar boekje (statuten d.d. 3-1-1917) wat betreft taak en functie. Ze ging 'speculatief beleggen' en nam risico's door grote kredieten te verstrekken, niet zelden aan familiebedrijven van bestuursleden van de bank zelf. In de nasleep van de oorlog brak er ook in Nederland weldra een crisis uit. De omzetten daalden waardoor de middenstanders hun investeringen en belastingen niet meer konden betalen. De Hanzebank ging vanwege haar grote en ongedekte kredieten enorme verliezen lijden. Desondanks handhaafde de directie maximale dividenden en tantièmes waardoor jaarverslagen een geflatteerd beeld gaven.

Koste wat kost, het imago van een zo succesvolle bank moest in de hoop op betere tijden worden gehandhaafd. Maar met een beleid waarmee men voorbijging aan haar taak als middenstandsbank en haar doelstelling, kon

Corona en andere epidemieën in Alkemade

Geert-Jan van Beek

In de loop van de geschiedenis hebben zich in de wereld meerdere epidemieën voorgedaan, die ook in voormalig Alkemade grote gevolgen met zich meebrachten. We beschrijven er een paar en kijken naar de manier waarop inwoners reageerden en welke maatregelen de autoriteiten namen om de epidemieën onder controle te krijgen.

De corona-pandemie

De afgelopen anderhalf jaar hebben we te kampen met een wereldwijde epidemie, in maart 2020 officieel geregistreerd als een zogenaamde 'pandemie'. In december 2019 kwam er een berichtenstroom op gang over een epidemie in China. Even later werd duidelijk dat het om de stad Wuhan ging in het noordoosten van China. Op een grote dierenmarkt zou een dierlijk virus zijn overgesprongen op de mens. Het bleek om een zeer besmettelijk virus te gaan dat covid-19 of corona werd genoemd. In februari 2020 werd de ziekte in Nederland aangetroffen. Vooral in Oost-Brabant sloeg de ziekte hard toe. De ziekenhuizen daar waren al spoedig overvol en er moest een beroep op andere ziekenhuizen gedaan worden om patiënten op te vangen.

De ziekte werd overgebracht vanuit Italië en Oostenrijk door wintersport-toeristen. De daaropvolgende carnavalsactiviteiten verslechterden de situatie nog. Spoedig greep de overheid in. Voor de meest getroffen gebieden werd een lockdown ingesteld. En verder was er veel aandacht voor handen wassen, anderhalve meter afstand houden en na verloop van tijd

aan het dragen van een mondkapje. De overheid besloot ook al snel tot zwaardere maatregelen om het contact tussen mensen zo veel mogelijk te beperken. Denk bijvoorbeeld aan het bezoekverbod voor bewoners van zorginstellingen, of het verbieden van grote bijeenkomsten. Werknemers moesten zo veel mogelijk thuis werken. Winkels en cafés en restaurants werden gesloten. En iemand die besmet was geraakt, moest met zijn huisgenoten in quarantaine. Verenigingen moesten al hun activiteiten staken. En uiteindelijk werd er ook een avondklok ingesteld.

Ook in Kaag en Braassem hadden alle maatregelen vergaande gevolgen voor de inwoners. Op 19 maart 2020 werd hier de eerste besmetting vastgesteld. En er zijn inmiddels tien mensen aan corona overleden. Alle geplande activiteiten en bijeenkomsten, waaronder de jaarlijkse kermis, werden geannuleerd. Gelukkig bleek het mogelijk binnen een jaar een vaccin te ontwikkelen en nu zitten we midden in het vaccinatietraject. En er kan er op grote schaal getest worden of iemand besmet is of niet.

Als we nu kijken naar de gevolgen van de huidige pandemie met het coronavi-

rus, zowel wat slachtoffers betreft als de maatschappelijke gevolgen, dan zijn er opvallende gelijkenissen te trekken met epidemieën die eerder zijn voorgekomen.

De pest

Een van de oudst bekende pandemieën is de pest, die vanaf de Middeleeuwen rondwaarde over de wereld en miljoenen slachtoffers eiste. Op alle mogelijke wijzen trachtte men deze ziekte onder controle te krijgen. Maar bij gebrek aan medische kennis en hulpmiddelen was dit een uiterst moeilijke opgave.

De pest is een infectieziekte, veroorzaakt door een bacterie die door vlooiën van knaagdieren, bijvoorbeeld ratten, wordt overgedragen op mensen. De belangrijkste vormen zijn de builen- en de longpest. In Europa speelde dit van de veertiende tot in de negentiende eeuw. Vanwege de zwarte kleur van de gezwellen wordt de pest ook de 'zwarte dood' genoemd.

De pest kwam uit Centraal-Azië en bereikte in 1347 Italië door de handel vanuit China met De Krim. De epidemie verspreidde zich razendsnel over heel Europa. In 1351 was de pandemie grotendeels uitgewoed. Ongeveer een derde van de Europese bevolking was overleden, tussen de twintig en veertig miljoen mensen. Hele streken waren letterlijk uitgestorven.

De eerste pandemie bereikte waarschijnlijk Leiden niet. Maar vanaf het eind van de veertiende eeuw was het regelmatig raak. Tijdens het Beleg van Leiden (1573-1574) eiste de pest méér slachtoffers dan de honger. Dit kwam vooral omdat de stad afgesloten was van de buitenwereld, maar de ratten wel naar binnen konden. Bovendien leefden er in die tijd in Leiden veel mensen dicht op elkaar en waren de hygiënische omstandigheden erg slecht.

Leiden werd in de zeventiende eeuw

Behandeling van een corona patiënt. Foto: Studio Alphen.

'De rattendoder' van Jan Georg van Vliet, ets uit 1632. Met name de zwarte rat verspreidde de pest via vlooiën naar de mens. Bron: *Collectie Beeld en Geluid*.

opnieuw getroffen: in 1624/25, 1635 en 1655. Er stierven respectievelijk 9.500, 14.000 en 10.000 Leidenaars op een bevolking van zo'n 50.000 zielen. De lijken verdwenen in massagraven, want begraven in de kerk was te gevaarlijk.

Het is aannemelijk te veronderstellen dat de pest veel vaker toesloeg in steden dan op het platteland. Tijdens de eerste epidemie woonden er in het gebied van de voormalige gemeente Alkemade nog nauwelijks mensen. Er waren wel enkele verspreid liggende boerderijen. Bij latere epidemieën zullen vooral de dorpen die gelegen waren aan drukke vaarroutes, zoals Oude Wetering en Kaag, slachtoffers hebben gekend. In de archieven is echter nauwelijks informatie hierover te vinden.

Cholera

Alfred Bakker beschreef in Alkmadders 148 van december 2019 cholera als een zeer besmettelijke bacteriële infectieziekte met een korte besmettingstijd van slechts enkele dagen. Symptomen van cholera zijn hevige braken, heftige diarree, uitdroging, uitpuilende ogen en een vreemde blauwe huidskleur. Dat laatste gaf de ziekte ook de bijnaam de 'blauwe dood'. Een andere benaming in de negentiende eeuw was 'Aziatische braakloop'.

Gezien de slechte leefomstandigheden van het overgrote deel van de bevolking was het niet vreemd dat er regelmatig ziekten uitbraken. Grote gezinnen leefden onder gebrekkige hygiënische omstandigheden in kleine, bedompte huizen waar riolering en drinkwaterleiding ontbraken. Sloten en vaarten werden gebruikt om drink- en waswater uit te putten en ook als riool. Langzamerhand vermoedde men wel een verband tussen de verspreiding van cholera en het gebruik van vervuild drinkwater.

In 1832 maakte Alkemade voor het eerst kennis met cholera. Er stierven drie inwoners. Het jaar daarop woedde weer een epidemie met veertig slachtoffers en de laatste was in 1866. Over de oorzaak van de ziekte was men lang in het ongewisse. Pas na de laatste epidemie in Alkemade ontdekte de Duitser Robert Koch de cholera-bacil. De landelijke overheid was al vroeg op het juiste spoor om verspreiding te voorkomen: het inperken van menselijke verplaatsingen door quarantaine of verboden op grote bijeenkomsten, zoals kermissen. Het verbod op de kermis in Alkemade in 1867 en 1892 hielp inderdaad.

De exacte datum waarop cholera zich in Alkemade voordeed en de namen van de lokale slachtoffers zijn onbekend. Aannemelijk is dat de cholera begin augustus 1832 arriveerde, bijvoorbeeld via schippers die Oude Wetering aandeden op weg van Rotterdam naar Amsterdam. Er is wel een ex-inwoner van Alkemade

bekend als slachtoffer. Op 26 oktober 1832 om zes uur 's ochtends overleed Jacob Koek, oud 56 jaren, schippersknecht, geboren aan de Oude Wetering. Zijn sterfhuis stond aan de Goudsbloemgracht in de Amsterdamse Jordaan. Van cholera-hospitalen was in Alkemade natuurlijk geen sprake. Johannes Cornelis Vuisting, heel- en vroedmeester te Rijpwetering (en raadslid), moest het in 1832 en 1833 zonder een speciaal onderkomen voor choleralijders stellen. Van de volgende epidemie is alleen bekend dat er veertig sterfgevallen waren in Alkemade. Landelijk eiste de epidemie in 1833 het leven van 5.000 mensen.

De zwaarste cholera-epidemie in Alkemade maakte in 1848/1849 tachtig slachtoffers, ruim twee procent van de bevolking. Het is opvallend dat er toen geen slachtoffers vielen in Leimuiden en Rijnsaterwoude, maar wel in Woubrugge. Dat laatste wijst op de scheepvaartweg als route van verspreiding. Medici dachten later dat de oorzaak gezocht moest worden in verontreinigd water doordat de waterhuishouding in 1848 verstoord was geraakt door de toenmalige Haarlemmermeerwerken.

In 1859 werden 115 inwoners van de gemeente Alkemade ziek en overleden er 68. En dit op een bevolking van toen 3.633 personen.

Terwijl de overheid de verspreiding trachtte tegen te gaan door quarantaine-maatregelen, zochten geestelijken, medici en statistici naar de oorzaken. Dat een bacterie de oorzaak van de cholera was,

Een van de manieren om de cholera-epidemie te bestrijden. Het aanvoeren van schoon drinkwater.

ontdekte men pas in 1894. Wetenschappers meenden eerder dat het door de stand van de sterren kwam, óf door een rottende stof in de lucht, het miasma, de bron van bijna alle ziekten.

De Spaanse griep

De Spaanse griep deed in de zomer van 1918 zijn intrede in Nederland, eerst nog in een milde variant. Pas in september werd de situatie veel ernstiger.

De Spaanse griep maakte in Roelofarendsveen en omgeving veel slachtoffers. Op het kerkhof van de parochie St. Petrus' Banden werden van september tot en met december 1918 maar liefst twintig kinderen en vierentwintig volwassenen begraven. Ter vergelijking: in dezelfde periode het jaar ervoor ging het om twee kinderen en zes volwassenen.

Het aantal overledenen in de hele gemeente Alkemade bedroeg in die periode 69 personen, waarvan 45 onder de 45 jaar.

In Nederland vielen in totaal 30.000 slachtoffers. In de gemeente Alkemade overleden in het najaar van 1918 in totaal 69 personen, waarvan 57 onder dan 45 jaar. Slechte woonomstandigheden vormden een risico en dit was met name het geval in Roelofarendsveen. Hier woonde men van oudsher dicht op elkaar op zogenaamde wurften. Een huis werd vaak bewoond door drie of meer gezinnen en waterleiding en riolering ontbraken. Bovendien hadden veel mensen de ziekte tbc onder de leden, waardoor hun weerstand heel laag was.

Opvallend genoeg hield het gemeentebestuur zich niet met de ziekte bezig. In de

Foto van de 'Kakelwurt' aan het Noordeinde in Roelofarendsveen met links de nieuwe hoogbouw van de St. Ignatius school. De dichte behuizing maakt duidelijk dat hier heel veel mensen op elkaar woonden.

notulen van de gemeenteraad werd met geen woord gerept over de ziekte, ook niet over eventuele maatregelen om verspreiding van de ziekte tegen te gaan. En dat terwijl ook de eerste ambtenaar der secretarie Gerrit Arie van Weelden op 26-jarige leeftijd aan de griep overleed op 27 oktober 1918.

Hoewel de schoolbesturen besloten de scholen te sluiten, werd dit door het gemeentebestuur voor kennisgeving aangenomen. En ook in het in het jaarverslag over 1918 van de gemeente werd met geen woord gerept over de uiterst besmettelijke ziekte. Terwijl besmettelijke ziekten behoorden te worden opgetekend in een jaarverslag.

De medische wetenschap wist geen raad met de epidemie en dat maakte dat er veel nepmedicijnen en alternatieve behandelaars beschikbaar waren. Het drinken

van enkele glaasjes jenever per dag zou de ziekte bestrijden. Ook mentholsnuif, staalpreparaten en antigriepastilles zouden hieraan bijdragen.

Bij drogisterij Boerhave in de Haarlemmerstraat in Leiden waren allerlei hulpmiddelen tegen de Spaanse griep verkrijgbaar. Ook mensen uit Alkemade zullen daar gebruik van hebben gemaakt.

Tyfus

In dezelfde tijd heersten er ook tyfus en tbc. In maart 2002 vertelde Annie Hoek-Loos in Alkmadders over haar ervaringen met tyfus. Tyfus is een infectieziekte die veroorzaakt wordt door de tyfusbacterie (*salmonella typhi*) en gekenmerkt wordt door hoge en langdurige koorts, bewustzijnsstoornissen en aandoeningen van het maag-darmkanaal (buiktyfus). Annie beschreef in haar verhaal hoe de tyfus toesloeg. De oorzaak bleek het vervuilde drinkwater te zijn dat via een pijpleiding uit de Ringsloot werd gehaald. Annie woonde destijds in de Spoorstraat in Roelofarendsveen en ze beschrijft hoe daar in iedere woonkamer wel een ledi-

Net als nu werden in de tijd van de Spaanse griep ook mondkapjes verplicht.

kant stond voor de vele zieken. Veel buren en ook buurkinderen overleefden de ziekte niet. In haar eigen gezin overleed haar jongste broertje. Omdat haar moeder wel anderhalf jaar in het ziekenhuis was opgenomen vanwege tbc, had zij dit kind sindsdien nooit meer gezien. Het gezin werd in die maanden verzorgd door haar schoonmoeder.

Bij het toenmalige station stond in die tijd regelmatig een trein met schoon drinkwater ter voorkoming van verdere besmettingen.

Op 10 oktober 1930 schreef de Geneeskundig Inspecteur van de Volksgezondheid een brief aan de Commissaris van de Koningin in Zuid-Holland. Daarin beschreef hij zijn zorgen over de drinkwatervoorziening in Alkemade. Volgens hem waren de tyfusepidemie en kinderverlamming het gevolg van de zeer slechte drinkwatervoorziening in de gemeente Alkemade. Deze brief vormde het begin van de aanleg van het waterleidingnet en de bouw van de watertoren in Roelofarendsveen in 1931.

TBC

In 1882 werd door de Duitse bacterioloog Robert Koch de tuberkelbacil ontdekt, waarmee duidelijk werd dat tuberculose, kortweg tbc genoemd, een besmettelijke ziekte was, die van de ene mens op de andere kon worden overgedragen. Tot die tijd was de algemene opvatting dat tbc een erfelijke ziekte was, omdat vaak kinderen waarvan de ouders aan de ziekte leden, ook tbc kregen.

Aan het eind van de negentiende eeuw

werd twintig procent van de sterfgevallen in Nederland veroorzaakt door tuberculose. Na de Eerste Wereldoorlog bleek de sterfte aan tbc sterk te stijgen. In 1914 waren er in ons land 140 doden per 100.000 inwoners te betreuren, terwijl in 1918 dit getal al was toegenomen tot 200 per 100.000 inwoners. Na de Eerste Wereldoorlog daalde dit getal weer. In 1920 werden er 147 doden per 100.000 geteld. Door de slechte levensomstandigheden bleken arbeiders en hun gezinnen extra vatbaar te zijn voor ziektes. Zij leefden vaak dicht op elkaar in kleine, vochtige en donkere behuizingen. Ook de beperkte en eenzijdige voeding ondermijnde hun weerstand.

Dit alles bleek een voedingsbron te zijn voor tuberculose. Patiënten teerden langzaam weg en daarom werd de ziekte in de volksmond ook wel 'de tering' of 'vliegende tering' genoemd. De lijdens aan tbc raakten letterlijk uitgeteerd en overleden als ze niet behandeld werden.

Patiënten met een goed gevulde beurs konden het zich permitteren om goed te eten, te rusten en te kuren. Dit was voor arbeiders niet weggelegd.

De ziekte was duidelijk een gezinsziekte. Voor een succesvolle bestrijding moest men de gezinnen opsporen waarin tuberculose voorkwam. In deze gezinnen moest men vervolgens alle gevallen van tbc vaststellen en voor elk geval de gewenste behandeling bepalen. Bij deze behandeling ging het in die jaren vooral om zo veel mogelijk hygiëne, want een adequate medicijn was nog niet beschikbaar. Plaatselijke verenigingen zoals het 'Wit-Gele Kruis' namen het voortouw in de behandeling van tbc.

In september 1928 ontdekte de microbioloog Alexander Fleming de schimmel waaruit in 1940 penicilline zou worden ontwikkeld. Maar het zou nog tot het einde van de Tweede Wereldoorlog duren voordat er een begin kon worden gemaakt met de bestrijding van tuberculose in Nederland door patiënten te behandelen met penicilline. Het aantal tbc-patiënten daalde toen drastisch. In 1951 werden er nog 15.000 patiënten geteld, terwijl dit aantal in 1966 gedaald was naar 3.700.

Hoe probeerde men de ziekte te bestrijden en te voorkomen dat deze meer slachtoffers maakte? Op de eerste plaats probeerde men de zieke af te zonderen door hem onder te brengen in een aparte slaapgelegenheid. Dit betekende in de praktijk een eigen bed met toebehoren. Verder diende men alles waarmee de patiënt in aanraking kwam te ontsmetten. Vooral lijf- en beddengoed werd ontsmet in daarvoor ontworpen kookketels. Speciaal versterkende middelen moesten de weerstand van de patiënt verhogen.

Omdat schone lucht heel heilzaam werd geacht voor tbc-patiënten konden deze in aanmerking komen voor uitzending naar sanatoria, die vooral in bosrijke streken waren gevestigd. Lang niet alle patiënten konden echter uitgezonden worden vanwege het beperkt aantal beschikbare plaatsen in de sanatoria, de hoge kosten, maar vooral omdat patiënten die een besmettingsgevaar vormden niet werden opgenomen. Als gevolg hiervan werd veel energie gestopt in het zo veel mogelijk bevorderen dat tbc-patiënten ook in de thuissituatie zuivere lucht konden inademen. Hiertoe werden lichttenten of zonnehuisjes verstrekt, zodat de patiënt zoveel mogelijk in de buitenlucht kon verblijven. Dit noemde men 'kuren'.

Wat hebben we geleerd?

Het belangrijkste inzicht bij al deze epidemieën of infectieziekten is dat deze overdraagbaar zijn van mens tot mens. Dit betekent dat men al tijdens de pestepidemieën er zorg voor droeg om afstand te houden van patiënten en hen te isoleren. En dat zien we nu opnieuw terug bij de huidige corona-pandemie.

Tijdens pestepidemieën in Leiden hing men een strohoed aan het besmette huis. Huisgenoten mochten alleen met een witte stok in de hand op pad en mochten niet naar kerk of school. Alleen

Een Ansichtkaart uit de beginjaren 1930. De 'nieuwe' brug werd in 1940 gesloopt.

Een open tuinhuisje dat met de zon mee kon draaien. In zo'n huisje lag de patiënt de hele dag zo veel mogelijk in de zon. In bed zit mevrouw Broekhof van het café Broekhof op de Zuidhoek. Foto uit 1940. De namen van de personen op de voorgrond waren niet te achterhalen.

pestmeesters waren aangewezen om de pestlijders te behandelen. Een pestmeester wordt na 1600 vaak afgebeeld in speciale bescherming biedende kleding die bestond uit een hoed, een masker met kijkgaten en een houten stok om zieken te kunnen onderzoeken zonder ze aan te raken of uit de buurt te houden. Verder droegen zij grote leren handschoenen, lange leren laarzen en een lange leren of geïmpregneerde cape. Het snavelachtige masker zou gevuld zijn geweest met kruiden en specerijen om de lucht te zuiveren omdat men dacht dat de pest zich door de lucht verspreidde.

Beschermende kleding en ook mondkapjes vormen bij corona ook een belangrijk onderdeel van het voorkomen van besmettingen. Daarnaast zijn hygiënische maatregelen een belangrijk wapen tegen de verspreiding van het virus.

Bij de pestepidemie van 1635 in Leiden wilde men patiënten isoleren buiten de stadswallen. Dat deed men door buiten de stad een houten noodopvang maken. Het zuinigste stadsbestuur schoof de beslissing

om een nieuw stenen pesthuis te bouwen, lang voor zich uit. Uiteindelijk was in 1661 het Pesthuis klaar, zes jaar na de laatste pestuitbraak in Leiden. Het Pesthuis is dan ook nooit voor zijn oorspronkelijke bestemming gebruikt. Tijdens zijn bestaan heeft het onder andere dienstgedaan als militair hospitaal, gevangenis en rijksopvoedingsgesticht voor jongens.

Ook tijdens de huidige corona-pandemie is isolatie van patiënten een goede remedie. Denk bijvoorbeeld aan de quarantainemaatregelen en de speciaal geïsoleerde corona-afdelingen in de ziekenhuizen.

Spookverhalen en complottheorieën

In de Middeleeuwen werd de pest vooral gezien als de straf van God. De priesters riepen de bevolking op tot boetedoening en hun leefwijze naar Gods regels te veranderen. Dan zou alles goed komen. Tegelijkertijd werden er meer wonderen beschreven (hulende Mariabeelden) en nam het geloof in demonen sterk toe.

De Joden werden ervan verdacht de bronnen te hebben vergiftigd waardoor de pest was ontstaan. Hierdoor ontstonden grote Jodenvervolgingen.

Ook tijdens de cholera-epidemieën doeken er allerlei spookverhalen op. Aanvankelijk zocht men de oorzaak in het zogenoemde miasma - giftige dampen die opstijgen uit verontreinigde grachten en sloten - en het opgehoopte straatvuil die de ziekte via de lucht zouden verspreiden. In een herderlijk schrijven betoogde bisschop G.P. Wilmer in Haarlem dat cholera de rechtvaardige straf van God was. Voor gelovigen was het een extra bewijs dat Gods rijk beter was dan aards genot en bezit.

Ook dat idee kwam opnieuw op bij de corona-epidemie. God zou gelovigen beschermen, dus hoefden die zich niet te houden aan de strenge coronaregels.

In onze tijd doen eveneens allerlei complottheorieën de ronde. Het virus zou in China ontwikkeld zijn als biologisch wapen. De elite zou er op uit zijn om de macht in handen te krijgen door miljoenen mensen te vernietigen. Of men ontkennde het bestaan van een virus, waardoor alle maatregelen gezien werden als een aantasting van de vrijheid.

De behandeling van corona rust dus nog steeds op dezelfde strategieën als bij vorige epidemieën. Afstand houden van andere mensen, hygiëne en het dragen van beschermende kleding. Het grote verschil ligt natuurlijk in het feit dat corona behandeld kan worden met medicijnen en bestreden met vaccins.

De corona-pandemie is nog niet voorbij, maar er zijn wel hoopvolle vooruitzichten. Als gevolg van de vaccinatiestrategie van de overheid zal een steeds groter deel van de bevolking beschermd zijn tegen een besmetting en zullen alle beperkende maatregelen langzaam kunnen worden afgebouwd.

Bronnen:

- Archief Stichting Oud Alkemade
- Peter Siepman, Krijg de Klere, Hoogheemraadschap van Rijnland, maart 2015
- Leidschdagblad.nl, 2 juli 2020
- Wikipedia.nl
- Historischnieuwsblad.nl
- Rijksoverheid.nl
- RIVM.nl
- Erfgoedleiden.nl
- Rijksmuseumboerhave.nl

Het Pesthuis uit 1661 in Leiden, gelegen net buiten de historische binnenstad aan de Pesthuislaan 7.

Bijzondere schenkingen

Sjaak Bouwmeester

Oud Alkemade is heel blij met schenkingen die wij regelmatig mogen ontvangen waardoor wij onze collectie kunnen uitbreiden. Soms zijn daar hele bijzondere schenkingen bij, zoals u hieronder kunt lezen.

Uniform van 'Numero'

Zo ontvingen wij kortgeleden van de laatste voorzitter van Numero, Peter Hoogenboom, een uniform en jubileumboekje van het trompetterkorps Numero uit Rijpwetering, dat werd opgericht in 1969. Naast het feit dat we blij zijn om een stuk muziekhistorie te mogen bewaren, hebben wij ook een triest gevoel over het feit dat dit komt doordat Numero in 2010 werd opgeheven. Veel mensen hebben zich in die veertig jaar ingezet om met name de jeugd de liefde voor muziek bij te brengen. Helaas kwam daar door gebrek aan leden in 2010 een einde aan.

Heldenmedaille van Jan Turk

Af en toe lees je in de krant berichten over mensen die, vaak met gevaar voor eigen leven, het leven van andere mensen redden. Als blijk van waardering ontvangen de redders vaak een eremedaille. In 1911 richtte de Amerikaanse filantroop Andrew Carnegie hiervoor het Andrew Carnegie Heldenfonds op. Mensen die met gevaar voor eigen leven andere mensen hebben gered, krijgen vanuit dit fonds een bronzen of zilveren medaille of legpenning uitgereikt. Ook in de voormalige gemeente Alkemade zijn er mensen die deze medaille of legpenning mochten ontvangen. Van de familie Turk ontvingen wij onlangs maar liefst twee van dat soort ertekens.

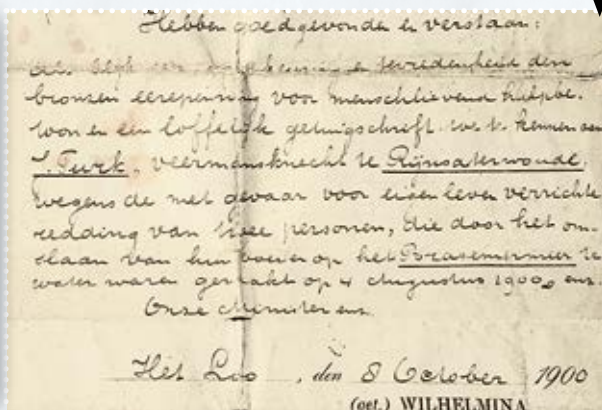
Jan Turk, bijgenaamd 'Jan de beerboer', woonde achter het huis van Veerstraat 5 in Oude Wetering. Daar had hij ook zijn boot liggen waarin hij beer (stront) vervoerde over het Braassemmeer om die vervolgens op de akkers van de tuinders uit te gieten. Tijdens een van die tochten heeft Jan Turk een heldendaad verricht waarvoor hij in 1900 van koningin Wilhelmina een bronzen eremedaille en een handgeschreven hoffelijk getuigschrift ontving. In het getuigschrift staat letterlijk: "Wegens de met gevaar voor eigen leven verrichtte redding van twee personen, die door het omslaan van hun boeier op het Brasemermeer te water waren geraakt."

Deze eremedaille was eigenlijk de voorloper van de Carnegie medaille die vanaf 1911 werd uitgereikt.

Het redden van mensen van de verdrinkingsdood werd in familie Turk van vader op zoon doorgegeven. In 1943 kreeg Henk, de zoon van Jan, een ere-legpenning van het Carnegie Heldenfonds voor moedig gedrag. Henk redde namelijk een drenkeling van de verdrinkingsdood uit het water van de Drecht.

De eremedaille van Jan Turk.

De medaille van het Carnegie Heldenfonds van Henk Turk.

Verdwenen zwembaden in Roelofarendsveen

Sjaak Bouwmeester

In een waterrijke gemeente als Kaag en Braassem was en is zwemmen in het buitenwater heel gewoon. De eerste lessen kreeg je meestal van je ouders of oudere broers en zussen. Met een binnenband van een Solex of een dubbelgevouwen binnenband van een fiets werd je, met als extra beveiliging een touw om je middel, 'watervrij' gemaakt. In het waterrijke gebied van polders, poelen, Braassemermeer, Kagerplassen enzovoort hoefde je niet ver van huis te gaan om te kunnen zwemmen. Ook nu nog zijn er veel plekken in het open water waar door de gemeente voorzieningen zijn getroffen om te kunnen zwemmen, zoals in de Kolk in Oud Ade, aan de Poeldijk in Rijpwetering, de Wijde A in Woubrugge en aan de Noordkade en Galgekade in Roelofarendsveen. De historische omschrijving in dit artikel gaat over de verdwenen 'officiële' zwembaden in open water in Roelofarendsveen.

Het eerste zwembad

Omstreeks 1932 ontstond ter hoogte van Noordkade 16-17 het zogenaamde groe-

ne zwembad. Het zwembad was gemaakt door timmerman Jan Heemskerk. De naam 'groene zwembad' was ontstaan door het groene kroos en de groene schuttingen waarachter je je kon omkleeden.

Al vrij snel daarna werd zwemvereniging S.S.S. (Sport Staalt Spieren) opgericht. De zwemvereniging zette zich actief in om het zwembad telkens te verbeteren: drijvers die het zwembad afscheidden van het vaarwater en een paar eenvoudige kleedhokjes (voor pastoor Onel was een apart kleedhokje gemaakt). Sanitaire voorzieningen waren er niet, wie nodig moest, zocht op de kade een geschikte plek tussen het struikgewas. Ook werden er door S.S.S. zwemwedstrijden georganiseerd. Zoals u in de advertentie ziet, alleen voor jongens.

Oproep in Het Goede Zaad om mee te doen aan zwemwedstrijden. ▼

Naast wedstrijden in het zwembad werden er, onder zeer grote belangstelling, ook jaarlijks wedstrijden in het water langs de Veerstraat in Oude Wetering georganiseerd. Vanaf het pont tot palingrokerij Kraan heen en terug was 1 kilometer. De prijsuitreiking was in het paviljoen van Ad Zegers.

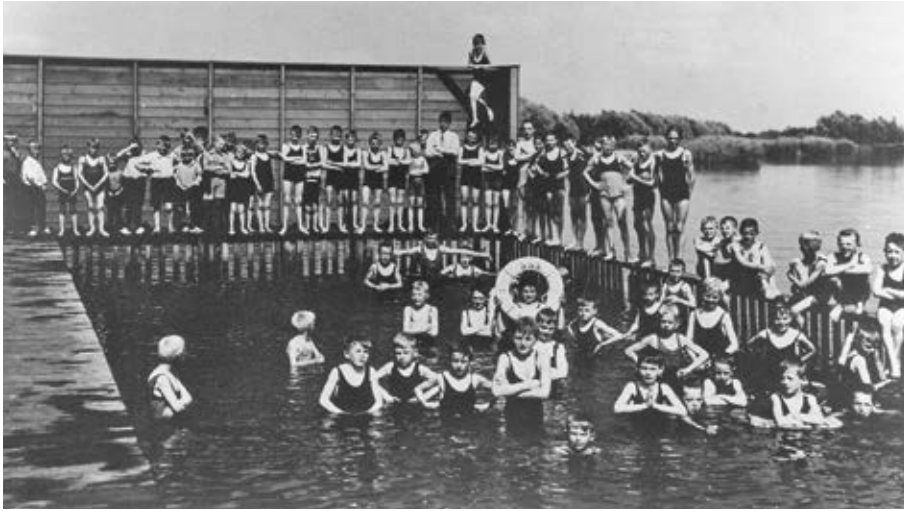
Impressies van de zwemwedstrijd in Oude Wetering. Foto's Volkert Groothoff.

Er kon na schooltijd en op zaterdag en zondag in het zwembad gezwommen worden. In die tijd waren er ook al badmeesters zoals Jan van Rhooen, diamantslijper uit Amsterdam en later kapper aan het Zuideinde in Roelofarendsveen. Jan was een sportieve man, naast zeilen en zwemmen gaf hij zwemles aan kinderen. 's Zondags hielden Kobus Heemskerk (timmerman), Hein van Berkel (beheerder van de Pancratiuszaal) en Piet Loos (baggerman) toezicht in het zwembad. Piet had wel een 'handicap': hij kon zelf niet zwemmen, maar dat was niet erg want je kon overal staan. Als er door de kinderen geklaagd werd over het koude water kwam badmeester Loos met een keteltje heet water aanzetten. Dat hielp

Rond 1930 werd tijdens een optocht aandacht gevraagd voor het oprichten van een zwemvereniging. Het bord wordt gedragen door v.l.n.r. Jac. Oomen, Jan Akerboom, een onbekende en Hein Hoogenboom.

Het 'groene zwembad' aan de Noordkade in Roelofarendsveen werd druk bezocht en was alleen toegankelijk voor jongens.

natuurlijk niks maar ze waren er weer "een tijdje tevrede mee", volgens Gerard Kuipers. Omdat er in 1935 een nieuw zwembad was aangelegd aan de Galgekade, werd het zwembad in 1936 door zwemvereniging S.S.S. voor f 1.096,- verkocht aan de gemeente die het vervolgens sloopte.

Het tweede zwembad

In 1934 gaat het gemeentebestuur zich bemoeien met het openbaar zwemmen. Naast het bevorderen van de zwemvaardigheid, was de belangrijkste reden het creëren van werkgelegenheid. In de jaren dertig van de vorige eeuw was namelijk een kwart van de werkende bevolking werkeloos, met als gevolg grote armoede. De gemeente Alkemade riep steunmaatregelen en werkverschaffingsprojecten in het leven om de armoede te bestrijden. Met financiële steun van de overheid worden arbeiders ingehuurd voor de aanleg van een nieuw zwembad in de Braassemmer aan het begin van de Galgekade waar nu drie flats staan en een torentje van de B.B. (Bescherming Burgerbevolking). De Koninklijke Nederlandse Heide Maatschappij voert de werkzaamheden uit. Voor het dempen van 1,5 hectare van het Braassemmer wordt in de Haarlemmermeer bij Hoeve Alkemade, die eigendom is van de gemeente Alkemade, een weiland afgegraven. Het zwembad bestaat uit twee aparte baden: een zwembad voor mannen en jongens met kleedhokjes en een zwembad voor vrouwen en meisjes met kleedhokjes. Uiteraard nog met voor ieder een aparte entree. Naast de zwembaden komt

er langs de oever een parkje en een ruime fietsenstalling. De kosten van de aanleg van de zwembaden bedroegen f 9.400,- dit was zonder loonkosten, want die kwamen uit de steunuitkeringen van de overheid. Op 1 juni 1935 werd de officiële opening van de zwembaden verricht door burgemeester Peek.

De gemeente sluit met A.C.P. Zegers, hotelhouder te Oude Wetering, voor zes jaar en zes optiejaar een huurovereenkomst. Zegers verplicht zich duizend gulden per jaar huur te betalen. In de huurovereenkomst staat verder dat van het zuidelijk deel uitsluitend vrouwen en meisjes gebruik mogen maken. In het noordelijk bad mogen alleen mannen en jongens zwemmen. De geplaatste scheiding tussen de baden moet de huurder stipt in acht nemen. Hij is verplicht

zorg te dragen dat nimmer 'gemengd' wordt gezwommen. Het is ook verboden personen van beiderlei geslacht in een bad toe te laten. Voor zwemwedstrijden en zwemdemonstraties kunnen burgemeester en wethouders onthefing van dit verbod verlenen. Het is ook niet toegestaan dat "personen in badkostuum of andere onwelvoeglijke kleding in park of paviljoen verschijnen". Zegers vraagt onmiddellijk na het sluiten van de huurovereenkomst toestemming om voor zijn rekening een paviljoen te mogen bouwen. De gemeente gaat daarmee akkoord. In maart 1948 krijgt Zegers junior toestemming om ten behoeve van de pleziervaart vlak naast het zwembad een steiger met winkel in het Braassemmermeer te plaatsen.

Het zwembad wordt goed bezocht. Op warme dagen maken er wel vijfhonderd kinderen gebruik van. Van buiten de gemeente is geen belangstelling voor het zwembad, omdat de meesten gemengd willen zwemmen. Volgens raadslid A. van der Bijl (huisarts te Oude Wetering) was daar in Roelofarendsveen geen belangstelling voor.

In 1949 krijgen beide baden een hooggeplaatste duikplank. Na realisering blijkt er een foutje te zijn gemaakt: staande op de duikplank kon je in het bad van het andere geslacht kijken. Sommige dorpelingen spraken er schande van. Dat kon toch niet!

Maar ondertussen was het een heel gedrang op die duikplanken, want het duurde wel erg lang voordat iemand uitgekeken was en eindelijk eens van die plank af sprong.

Een luchtfoto uit 1951 van het openwaterzwembad aan de Galgekade en omliggende percelen.

Een springschans met twee duikplanken op verschillende hoogte neemt in 1949 de plaats in van de glijbaan.

In de loop van de jaren werd het paviljoen door Ad Zegers uitgebreid met een café-restaurant met bar en hotelvoorziening. Op 20 juli 1953 behandelt de gemeenteraad het voorstel om een gedeelte van de zwemaccommodatie te verkopen aan Zegers. Het gaat om 68 are. De raadsleden voelen er niet veel voor. De exploitatie van het paviljoen, al eigendom van Zegers, gaat helemaal niet naar hun zin. Een ingezetene had geconstateerd dat een man met ontbloot bovenlijf zich meer dan ergerlijk in het paviljoen had aangesteld. Men vroeg zich af wat dat moest worden als Zegers eigenaar zou zijn van een nog groter stuk. Uiteindelijk wordt alles uitgepraat met Zegers, waar-

Badjuffrouw en zweminstructrice mevrouw Van der Ham, die samen met haar zus zwemles gaf.

na de raad op 22 oktober 1953 alsnog met de verkoop akkoord gaat. Als op 5 januari 1954 Zegers senior overlijdt, gaan de rechten over op zijn zoon.

In 1956 worden zes zwemtrappen, een springtoren en een springplank vervangen. De kosten bedragen f 2.995,-. De twee zwembaden en de inrichting zijn inmiddels ruim twintig jaar oud, de accommodatie moet dan ook gemoderniseerd worden. Gemeentesecretaris L.A.N. van Dommelen krijgt van burgemeester en wethouders de opdracht een en ander te onderzoeken en hier een rapport over te maken. Van Dommelen doet dit uitvoerig. Zijn informatie haalt hij bij de K.V.P. (Katholieke Volkspartij), artsen en de geestelijkheid. Op 20 januari 1961 presenteert hij een vertrouwelijk rapport over zijn bevindingen. Zijn conclusie is dat "zwemmen een sportbeoefening en gezond is". Zo staat er onder meer in het rapport: Het vereist enige ontkleding. Er moet een compromis gevonden worden tussen zedigheid en sportbehoefte. Alleen in een zwembad mag worden gezwommen, elders is het verboden. Wat voorheen ontoelaatbaar was, gemengd zwemmen, roept thans geen problemen meer op. Het wordt althans niet meer als aanstootgevend en in strijd met de - zelfs christelijke - moraal beschouwd. Wennen en geleidelijkheid spelen hier een rol. Vroeger mochten dames niet fietsen, ook dat is allang normaal. Of we dit nu goed- of afkeuren, we kunnen onze ogen er niet voor sluiten. De bevolking komt ook aan zee en andere plaatsen waar ge-

mengd zwemmen normaal is. Laat daarom de ingezetenen niet geheel onvoorbereid kennis maken met de waterzeden. Het aanvaarden van gemengd verkeer in badkleding kan nuttig zijn om ongezonde nieuwsgierigheid en spanningen weg te nemen. Aldus burgemeester en wethouders.

Gemeentesecretaris L.A.N. van Dommelen.

Op 10 oktober 1961 neemt de gemeenteraad zijn advies over om het bad te reconstrueren en om, in plaats van drijfpaalen en houten stijgers rond het vroegere damesbad, betonnen steigers te maken. Voor de kleedhokjes komen 23 wisselcabines en een aparte garderobe. Op de oever zal een speelweide voor kinderen gerealiseerd worden. De begroting komt uit op f 125.000,-. Maar zowel het Ministerie van Volksgezondheid als van Volkshuisvesting geven geen goedkeuring voor de plannen af. De plannen van een nieuw zwembad gaan dan ook voorlopig 'even' de ijskast in.

In 1969 verkoopt de gemeente het zwembad aan de Galgekade, bestaande uit grond, kade, bos, water, tuinland en alle opstallen met een totale oppervlakte van 2.65.05 hectare, aan Arie de Boom N.V. uit Krimpen aan den IJssel. Deze realiseert daarop een drietal flatgebouwen, een jachthaven en een camping. Het zwembad aan de Galgekade wordt in 1970 opgeheven, omdat aan de Lucas van Leijdenlaan een nieuw openluchtwembad is gerealiseerd.

Het derde zwembad

Net als andere gemeenten wil Alkemade ook een nieuw zwembad, maar dan niet meer in buitenwater. In 1965 geeft de ge-

Een overzicht van het in 1971 aangelegde Alkebad.

meente aan de Koninklijke Nederlandse Heide Maatschappij een opdracht om een plan te maken voor een nieuw openluchtzwembad dat niet in buitenwater is gelegen. De Heide Mij ontwerpt, samen met de gemeente, een nieuwe zwemaccommodatie met een 50-meterbad, een speelbad voor kleine kinderen, een grote speelweide en een overdekt instructiebad van 16 meter. In 1970 wordt het 'Alkebad' geopend. Op 1 januari 1971 wordt Zwem- en Poloclub Alkemade opgericht.

In 1990 vindt voor zes miljoen gulden een grote verbouwing plaats aan de sportaccommodatie. Er wordt een sporthal met een tennishal en zwembad gebouwd: De Tweesprong. Voor de zwemliefhebbers is het belangrijk dat er een overdekt 25-meterbad wordt gerealiseerd. Dit heeft voor Zwem- en Poloclub Alkemade positieve gevolgen: eindelijk kunnen de polo- en zwemwedstrijden in eigen bad worden gehouden. Het heeft echter ook grote financiële consequenties voor zowel de

zwemclub als de gemeente. De huur van het bad gaat van f 38,50 naar f 100,- resp. f 200,- per uur. De zwemclub kan dit echter niet opbrengen, dus moet de gemeente bijspringen met een jaarlijkse subsidie. In 2011 wordt in de gemeenteraad, in het kader van de bezuinigingen, een voorstel besproken om het zwembad te sluiten. Gelukkig voor de hele gemeenschap werd dit voorstel niet aangenomen.

Het aanzicht van het huidige sportcomplex De Tweesprong.

Herinneringen aan de bezetting en bevrijding

Frans Lohman

In de tuin van de familie Lohman augustus 1942. Onder de parasol vader Lohman, tweede van links zittend moeder Lohman, kleine Frans zit bij een vriendin rechtsvoor. Voor de tuindeur dienstbode Nel de Jeu. Zij ging (moest) daar weg toen ze een relatie kreeg met Nic Rietbroek die klerk was op het notariskantoor. *Foto familie Rietbroek.*

De bezetting

Ik ben geboren een maand voordat de Duitse Wehrmacht ons land binnenviel en heb nog wat herinneringen aan de jaren 1944-1945. We woonden op de Plantage. Aan de ene kant had je de jachthaven van Piet Zegers, waarvan de steiger aan onze tuin grensde. In de tuin van buurman Vreeken aan de andere kant stond een klein huisje en daar waren enkele Duitse soldaten ingekwartierd. Ik had een hengeltje gekregen voor mijn verjaardag en een van hen vroeg me in een taal die ik niet verstond of hij dat mocht lenen. Ik wist niets beter te doen dan het maar uit handen te geven. Enkele dagen later zag ik hem vissen op het steigertje bij de Meerkreuk.

Met mijn moeder ging ik naar de kerk en zag daar drie soldaten in de armenbanken zitten die het rozenhoedje prevelden. Dat was toch wel verwarrend, want ik had intussen wel begrepen dat die kerk heel goed was maar dat de soldaten eigenlijk niet in het land mochten zijn.

Op een zondagmiddag werd ik opgeschrikt door geschreeuw. Ik zag dat enkele dames die op de Elba woonden, de gezusters Van Hameren en Van Zanten, de dames De Jeu en Van der Meer, alsook Marijtte Kastelein en mijn moeder die juist naar de middagdienst in de kerk gingen, werden lastiggevalen door enkele militairen. Ze zijn toen bij ons naar binnen gevlucht. Mijn vader vond dat hij de Ortskommandantur in Leiden daarover moest informeren, maar mijn moeder smeekte hem dat niet te doen om erger te voorkomen. Hij heeft het toch gedaan en de Kommandant heeft hem later teruggebeld om hem te laten weten dat die soldaten als straf waren overgeplaatst naar het Oostfront.

De winter van 1944-45 was bar koud en er waren enkele burens bij ons in huis. Om het warm te krijgen werd het hele archief van mijn grootvader (bij leven accountant) opgestookt. Ik vond het vreemd dat sommigen papieren verschillende kleuren hadden. Dat waren natuurlijk eerste of tweede kopietjes, maar hoe kon ik dat weten, volgens mij kon papier alleen maar wit zijn!

Links een ansichtkaart van de Muskator uit 1935, rechts na de explosie.

Ik ging in die tijd naar de kleuterschool ('bewaarschool') in Leimuiden en een meisje De Jeu en haar vriendin brachten me weg. Eerst met het pontje van Piet en Gijs van Staveren naar de overkant en dan via het Heilige Geestlaan. Een andere keer dat ik met het pontje mee kon was op een zondagmiddag met mijn vader en jongere broer. We gingen een watervliegtuig bekijken dat was opgeslagen in de loods bij de scheepswerf van Van Dam. Mijn broer, die duidelijk toen al interesse had in technische zaken, was gewoon niet weg te slaan uit de cockpit. Hij is dan ook scheepsbouwkundig ingenieur geworden. De propeller van dat vliegtuig heeft jarenlang bij de familie Van Dam in de kamer gestaan.

Toen de geallieerden eenmaal in Normandië waren geland, besloot de Duitse legerleiding om veel bruggen in West-Nederland op te blazen. Dat gebeurde ook met de brug over de ringvaart. De dochter van brugwachter Droog werkte bij ons en ze vertelde dat de knal zo hevig was dat een brokstuk neerkwam bij de familie Remmelts die aan de Drecht woonde. Ook veevoederfabriek De Muskator aan de ringvaart had behoorlijk te lijden gehad van de explosie. Ruiten en dakbedekking waren grotendeels vernield.

De bevrijding

Op de dag die later 'Dolle Dinsdag' genoemd werd, gingen veel mensen al vroeg naar de Lisserweg om de Amerikanen, Engelsen en Canadezen te verwelkomen. Mijn vader heeft een vriend van hem uit Den Haag opgebeld, om hem te vragen of ze daar al waren aangekomen. Nee, dat was niet het geval en hij wist ook te vertellen dat er bij Arnhem nog heftig werd gevochten. Mijn vader had de grootste moeite om de verzamelde dorpsgenoten ervan te overtuigen dat ze beter naar huis konden gaan.

Nog vóór de bevrijding werden er voedselpakketten gedropt. Dat gebeurde ook op het veldje naast het huis van Penning de Vries (tegenover de akker van groenteman Anton van der Meer). Ik mocht mee en het vliegtuig kwam zo laag dat ik het gezicht van de piloot kon zien! Mijn vader riep met tranen in zijn ogen: "thank you", maar zijn stem ging verloren in het enorme geluid van het vliegtuig.

Pastoor Saraber

Op 29 april was mijn moeder jarig en was er bezoek. Ik mocht ook even naar binnen om keurig handjes te geven. Ik kwam daar niet ver mee, want opeens stond iedereen op en werd het zo stil 'alsof er een dominee voorbijkwam'. Nee, geen dominee, maar wel pastoor Saraber. Hij kwam met goed nieuws, want hij had van zijn broer Father Cor (die naar de BBC kon luisteren) gehoord dat de oorlog snel voorbij zou zijn, want in Berlijn waren rode soldaten (zoals ik dat begreep) duidelijk aan het winnen. Father Cor was lid van de Engelse congregatie van Mill Hill, waar hij ook gestudeerd had en dus vloeiend Engels verstond. Omdat de bezetter het bezit van een radio had verboden, dachten mijn ouders dat onze radio veilig was in de handen van een eerwaarde. Onze radio heeft enige tijd in de doopkapel gestaan nadat hij, open en bloot en voor alle ogen te zien, naast het Maria-altaar in de kerk had gestaan. Wat er verder die dag nog werd gevierd herinner ik me niet, maar ik heb het altijd interessant gevonden dat precies negen maanden later mijn

De jachthaven van Piet Zegers en de tuin van de familie Lohman, 1957.

broertje werd geboren, als een van de eerste 'post war baby-boomers'. Helaas is onze Tony op tweejarige leeftijd overleden.

Dit was overigens niet de eerste keer dat de pastoor nieuws kwam brengen dat hij van zijn broer had gehoord. Half augustus 1944 ging mijn vader naar Venlo om daar het zilveren priesterfeest van een heerom te vieren. Die middag kwam de pastoor, die niet wist dat vader niet thuis was, triomfantelijk vertellen dat Venlo gebombardeerd was. Mijn moeder in paniek natuurlijk maar uiteindelijk blij dat hij veilig thuiskwam een paar dagen later.

Van de bevrijding kan ik me nog herinneren dat onze overbuurman, boer De Wit, kwam vragen of mijn ouders de volgende dag in zijn koetsje wilden meerijden naar de kerkdienst. Inderdaad stond toen het koetsje voor de deur. Ik was nog te klein om zelf erin te kunnen klimmen maar meneer De Wit tilde me op en zette me op mijn plaats. Eenmaal in de Gereformeerde kerk, voelde ik me vrij opgelaten omdat ik geen andere kinderen kon ontdekken. Er waren nogal wat sprekers, verder werd er gezongen en mevrouw Van Pelt, de vrouw van de bakker, declameerde Jan Campert's 'Het lied der achttien doden'. De dame die voor me zat, zag ik met haar zakdoek haar tranen wissen en ze zal ongetwijfeld niet de enige zijn geweest. Eerlijk gezegd, was ik blij dat het voorbij was, want de hele tijd zat ik te denken aan die tocht in die koets en verlangde vurig naar de terugrit.

In die dagen was er ook een kinderfeest en mijn vader bracht mijn broer en mij naar de Muskator-fabriek. Bij de ingang van die grote hal stond mijnheer De Jong, de hoofdonderwijzer, die met enige trots mijn vader vertelde dat hij erin geslaagd was om enige flessen ranja te bemachtigen als traktatie voor de kinderen. Op de kleuterschool was er ook een bevrijdingsviering, met poppenkast.

Frans Lohman trad in bij de Orde der Dominicanen en werkte in Puerto Rico in de zielzorg. Daar, en later in de Verenigde Staten, studeerde hij psychologie en werd psychoanalytisch therapeut. Sinds 1980 woont hij in Engeland en is inmiddels met pensioen. Frans is getrouwd en de trotse vader van twee kinderen en opa van vijf kleinkinderen.

Boeren blijven - blijven boeren?

Sjaak van der Geest

Vorig jaar mei – het was stralend mooi weer, maar niet voor de boeren: veel te droog – kwam een man van rond de zeventig over de dijk naar me toe lopen. Hij stelde zich voor als Jan van 't Zelfde. Met moeite onderdrukte ik een grapje toen ik mijn eigen naam noemde. Hij vroeg me of hij de buitenplee (of poepdoos) achter ons huis mocht fotograferen. Dat verbaasde mij niet want die dingen sterven uit. In Oud Ade zijn er nog maar twee en verder zou ik er in heel voormalig Alkemade - op een nagemaakte na - geen een meer weten. Op de Open Monumentendag van 2019 was onze buitenplee een ware attractie. We raakten aan de praat en hij vertelde dat hij boerderijen en boeren en alles daaromheen fotografeerde. Hij had ook een lijvig fotoboek gemaakt en vroeg of hij het me mocht komen laten zien. Ik zei dat ik zeer geïnteresseerd was.

Vijftig jaar platteland in beeld

Een paar dagen later was hij terug, met het boek. Ik was diep onder de indruk. De foto's straalden de warmte uit van iemand die van boeren en platteland houdt. We raakten opnieuw aan de praat en zo leerde ik dat hij zijn hele leven groentebouwer (niet groenteman!) was geweest, in Leiden aan de Hoge Rijndijk. Hij kon vanuit zijn huis de molens van Oud Ade en Rijkswetering zien. Het fotograferen was een "uit de hand gelopen hobby", die al op zijn vijftiende was begonnen, toen hij van zijn moeder een 'Afga boxie' kreeg. Door de week was het hard werken maar 's zondags als de winkel dicht was ging hij – na de kerkdienst – er op de fiets op uit, letterlijk 'de boer op', om allerlei dingen te fotograferen. De duizenden foto's stapelden zich op en hij had er verder geen plannen mee; hij had het allemaal voor zichzelf gedaan. Maar enkele jaren geleden suggereerde een uitgever om van de mooiste foto's een boek te maken. Een goede bekende van hem, Haro Hielkema, journalist bij Trouw, was bereid er korte teksten bij te schrijven. Het resultaat is indrukwekkend.

Fotograaf Jan van 't Zelfde (rechts) en tekstschrijver Haro Hielkema.

Van boeren en boerenarbeiders die aan het werk zijn werden vroeger geen of nauwelijks foto's gemaakt. Melken, ploegen, maaien, hooien, kaas maken... je deed het gewoon en het gewone fotografeerde je niet. Maar dan komt er ineens iemand uit de stad op zijn fiets langs en vraagt of hij een foto mag maken. Bijna alle boeren reageerden verrast en welwillend. Het enige wat zij hoefden te doen was doorgaan met wat ze aan het doen waren.

Het boek is in vier 'hoofdstukken' verdeeld: (1) alles wat er op het erf te zien was, gebouwen en dieren maar ook fraaie stillevens van deuren, wagens, daken en kleine details zoals deurklinken, hang- en sluitwerk, palen en gevelteksten; (2) de koeien waar alles natuurlijk om draaide; (3) gras en hooi; en (4) andere werkzaamheden op het land zoals akkerbouw. Van alle foto's heeft Van 't Zelfde nauwkeurig plaats en tijd en naam van boer/boerin genoteerd. De teksten van Hielkema zijn kort en puntig. De meeste foto's gaan uiteraard over boerderijen in de omgeving van Leiden: vooral Warmond, Leiderdorp, Hoogmade, Zoeterwoude, Woubrugge, Koudekerk en Gelderswoude. Maar

Illustratie uit het boek: Gerrit Kraan uit Koudekerk giet de melk in de teems.

er zijn ook beelden uit bijvoorbeeld Staphorst, Terschelling en Zeeland, want als de groenteboer op vakantie ging of een dagje uit was, ging het fototoestel mee. Als ik hem vraag waarom de Alkemedese dorpen minder vertegenwoordigd zijn, legt de fotograaf uit dat dat toeval is. De geselecteerde foto's waren blijkbaar de mooiste en er zijn wel vijftig keer zoveel foto's niet in het boek terechtgekomen als de naar schatting 250 die er wel in staan.

Ik kon het niet laten om even de loftrompet te steken over dit verrassende document, maar de titel laat me niet met rust. Zullen de boeren inderdaad blijven? Van de rond vijftig boerderijen die er zo'n zestig jaar geleden in 'mijn' Oud Ade stonden, zijn er minder dan tien nog in bedrijf en dat verdwijnp proces zet zich nog steeds voort. Boeren zoeken al tien jaar – voor het oog van miljoenen tv-kijkers – wanhopig naar een vrouw. Ook dat is een teken aan de wand. Het fotoboek met zijn optimistische titel ademt nostalgie uit naar mensen, dieren en dingen die bezig zijn voorbij te gaan. Dus: een kostbaar cadeau, vooral voor kinderen en kleinkinderen van boeren en daggelders, en dat zijn er heel veel in deze contreien. Het is te krijgen in de boekhandel en bij de fotograaf (email: jan.vt.zelfde@gmail.com), die het zelf komt bezorgen, op de fiets.

Jan van 't Zelfde en Haro Hielkema: *'Boeren blijven. Vijftig jaar platteland in beeld'*, 1916 W-Books, Zwolle. 216 pagina's, gereduceerde prijs: € 15,00. ISBN 9789462581494.

ADVERTORIAL

De Kaaswereld steunt Stichting Oud Alkemade

Boerenkaas maken is onlosmakelijk verbonden met de geschiedenis van onze streek.

De Kaaswereld, met een winkel aan het Noordplein in Roelofarendsveen, heeft meer met de lokale geschiedenis dan men op het eerste gezicht zou vermoeden. We proberen het kort uit te leggen. In 2018 is De Kaaswereld uitgeroepen tot 'Beste Boerenkaasspecialist van Nederland'. Dat is niet zo gek, wij promoten al jaren met heel veel trots de boerenkaas in het algemeen en in het bijzonder de boerenkaas uit onze regio. Kaag en Braassem telt ruim twintig boerderijen waar nog steeds op ambachtelijke wijze kaas wordt gemaakt. In de meeste gevallen gaat deze traditie al vele generaties terug. Sinds 2017 staat het boerenkaas maken op de lijst van UNESCO immaterieel cultureel erfgoed. Stichting Oud Alkemade houdt de geschiedenis van het ontstaan van onze polders, de boerderijen en het boerenkaas maken levend. Daarom dragen wij de stichting een warm hart toe.

Bij De Kaaswereld kunt u meedoen met het digitale spaarsysteem; 'Piggy'. Vorig jaar kon u, naast producten uit de winkel, sparen voor een donatie aan Stichting Droomdag. Dit jaar hebben wij gekozen voor donatie aan Stichting Oud Alkemade.

Het downloaden van de app is heel gemakkelijk: ga naar piggy.nl, download de app en registreer de app met uw e-mailadres. U krijgt een QR-code in beeld waarmee u kunt sparen.

Wij zien u graag in de Kaaswereld, waar u de lekkerste boerenkaas uit de regio gewoon mag proeven.